

Een ander is er niet

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Deuteronomium 4: 32-40

2^e schriftlezing: Johannes 3: 18-24

3^e schriftlezing: Johannes 15: 1-8

Inleiding

Gemeente van Christus,

vandalisme, openbare dronkenschap, grof gedrag op straat, kleine criminaliteit, voor velen zijn het de grote ergernissen van deze tijd. Deze week werden de resultaten van een groot Europees onderzoek naar asociaal gedrag gepresenteerd, uitgevoerd door een Londense universiteit in samenwerking met een groot beveiligingsbedrijf.¹ Als het gaat om oorzaken wordt door ondervraagden vooral gedacht aan gebrek aan discipline. Maar ook spanningen tussen verschillende groepen in de samenleving en alcoholmisbruik scoren hoog. Opmerkelijk vond ik ook het gebrek aan rolmodellen, dat wat Nederland betreft op de derde plaats kwam.

Wat is er aan om jezelf ieder weekend klem te zuipen, het zogenaamde 'binch drinking'? Ook een opvallende ontwikkeling: Meisjes die de jongens eruit drinken. Er bestaat een heel segment jeugd die zich niet meer kan amuseren zonder zichzelf kapot te drinken. Wat mij opvalt is dat veel aandacht vervolgens uitgaat naar waarschuwen, bestrijden en beperken van alcoholmisbruik. Maar je kunt je afvragen, is dit geen symptoombestrijding. Op de vraag waarom niet alleen jongeren, maar veel mensen zoveel en steeds meer drinken is nog steeds geen goed antwoord gegeven. In het onderzoek wordt die vraag ook niet gesteld.

Wie een man die vaak dronken is steeds maar waarschuwt om niet zoveel te drinken, zonder zich te verdiepen in de reden waarom de man drinkt, bereikt helemaal niets.² Zelfs al zou die man naar je luisteren en drie jaar lang geen druppel alcoholhoudende drank drinken, dan nog is zo'n man doodongelukkig. Hij leeft op een vulkaan. Hij is bang. Hij dronk zichzelf moed in. Realiseer je, zegt de theoloog Drewermann, dat je ten diepste in die man een kind voor je ziet, een mens die lijdt aan deze wereld. Het gaat om een vorm van vluchtgedrag, escapisme, vanwege spanningen die een mens teveel kunnen zijn. Deze man kan het leven niet aan. Dat zegt niet alleen iets over hem. Dat zegt net zo goed iets over deze samenleving waarin wij leven.

Wie jongeren alleen maar leert te presteren en te concurreren, wie jongeren leert dat in consumeren de

uitweg van spanningen wordt gevonden, die bedriegt een hele generatie. Onze reclameuitingen staan vol met die boodschappen. Maar het zijn schijn-oplossingen. Een tijdje koop je je onvrede weg. Maar keihard komt het terug, zolang je de fundamentele leegte die erachter schuil gaat, niet onder ogen durft te zien.

Jezus Christus gebruikt het beeld van de wijnstok en de ranken. Dat is een beeld van heelheid en vorming.³ Gezonde ranken aan de wijnstok hebben het nodig gesnoeid te worden. Dat wil zeggen het is goed voor de opbrengst van de oogst als er een correctie plaats vindt in de groei, anders verwilderen de ranken, wat de druiven niet ten goede komt. Zo hebben ook mensen correctie nodig. Mensen schaven aan elkaar. Het is een kwaliteit kritiek te kunnen hebben. Het is groot om te kunnen luisteren naar een stem die je kritisch bevraagd. Het is buitengewoon klein om direct te gaan schelden of slaan als iemand je wijst op de schadelijke gevolgen van je gedrag voor anderen.

Een wijnstok heeft diepgravende wortels. Samen met de ranken en de vruchten bestaat de wijnstok als één organisch geheel. Die wortels zijn, bij het beeld overgedragen op de samenleving, onmisbaar voor een goede doorbloeding van normen en waarden. Onze cultuur lijkt vaak op een consumeren van de vruchten, maar een niet meer willen weten van de wortels. Het christendom heeft Europa gevormd, alleen, Europa wil het niet meer weten. Het museum, daar wordt de wortel nog gekoesterd. Het is een opvallend feit dat de musea in onze tijd mooier zijn dan ooit te voren. Daar staat ook de godsdienst te bezichtigen, soms letterlijk uitgestald, in prachtige vitrines. Maar je kunt je oorsprong niet straffeloos verwaarlozen. Daar hangt een prijskaartje aan. Waar religie in de samenleving is teruggedrongen tot een zuivere privézaak, daar moet je niet verbaasd gaan opkijken als de samenleving in brokken uiteen valt. 'Religie' betekent immers: telkens opnieuw samenbinden.⁴ Voortdurend gebeuren er dingen en geslagen wonden vragen om verzorging. Telkens opnieuw zijn verbindende krachten nodig. Een samenleving als de onze mist een dergelijke kracht en dat merken wij dagelijks. De godsdienst en het openbare leven staan bijna geheel los van elkaar en dat leidt op beide gebieden tot grote tekorten. Ooit is het wijsheid geweest kerk en staat te scheiden en de kerk doet er goed aan geen machtsposities meer na te

streven. Maar nu kan de kerk kan haar boodschap niet meer kwijt en de overheid zit met de handen in het haar als het gaat om aanspreekbaarheid op omgangsvormen in het groot en in het klein.

‘Gott mit uns,’ het stond op de koppelriemen van het Duitse leger. ‘God zij met ons...’ het stond, ietsje bescheidener en eigenlijk meer als vrome wens op de zijkant van de Nederlandse gulden. Maar wat is zo’n belijdende uitspraak waard, als God een uitvergroting wordt van jouw belang? Iedereen z’n eigen god, is dat wat wij willen? Soms hoor je mensen wel eens over God praten alsof het hun vriendje is. Een kracht speciaal beschikbaar om te zorgen voor mijn persoonlijke geluk. Bij voorbaat worden woorden uitgehold, omdat er geen respect in doorklinkt, geen ontzag, geen besef van heiligheid. Je zou kunnen stellen dat mensen zich op deze wijze wel een soort geprojecteerde bondgenoot kunnen inbeelden, maar tegelijkertijd zichzelf beroven van een sprekende God, een God die hen aanspreekt op hun verantwoordelijkheid in deze wereld.

God is heilig. Inhoudelijk Godsbesef gaat gepaard met wat vroeger wel genoemd werd ‘de vreeze des Heren’. Al vaak is opgemerkt dat het dan in wezen niet gaat om angst, maar wel om een intens beleefd ontzag. In een moeilijk toegankelijk, maar klassiek boek uit 1917 heeft de Duitse theoloog Rudolf Otto God beschreven als de Heilige bij uitstek.⁵ Alles wat goddelijk is en ertoe doet is in de ogen van Rudolf Otto afschrikwekkend en fascinerend tegelijk. De stem van God verschrikt een mens en boeit hem beide. Israël raakt de berg niet aan waarop God met Mozes spreekt. Er is bij een werkelijke beleving van het goddelijke volgens Otto sprake van een fascinans en een tremendum, iets wat fascineert en iets wat doet huiveren. Enerzijds boeit het heilige, anderzijds wordt het niet begrepen en blijft God verborgen.

In het genoemde onderzoek naar asociaal gedrag werd ook gevraagd naar de beste wijze om asociaal bedrag te bestrijden. Verreweg bovenaan staat in alle onderzochte landen de roep om strengere straffen: Lik op stuk, aanpakken die overtreeders, gedogen voldoet niet meer. Maar overal camera’s op straat, is dat nou werkelijk wat we willen? Overal politiemensen neer zetten lijkt wel veilig, meer blauw op straat, wordt er geroepen, maar dat kan toch niet de oplossing zijn. Wordt het angstvisioen van George Orwell dan toch nog werkelijkheid: ‘Big brother is watching you’? ⁶ Het wordt werkelijkheid, maar heel anders dan Orwell had voorspeld. Het alziend oog wordt werkelijkheid, maar niet in totalitaire dictaturen. Het gaat gebeuren in ons eigen rijke vrije Westen en het wonderlijkste is: Wij willen het zelf, wij stemmen er vrijwillig in toe.

In de kerk mag toch ook nog een ander geluid klinken.

Niet de camera van de beveiligingsdienst, maar de levende God roept mensen ter verantwoording. En dan gaat het om een gevormd geweten waardoor mensen zich sociaal gedragen, niet omdat een politiemans dat zegt, maar omdat je dat zelf wilt. Respect voor God betekent dan ook respect en zelfs liefde voor de mens naast je, omdat ook die mens, zo anders dan jij een Godgeliefd schepsel is.

Op het gevaar af dat het verkeerd begrepen wordt, wil ik het ook een keer zo zeggen: Het woord ‘God’ verwijst in die zin niet alleen naar een transcendentie macht, maar ook naar een boven ieder individu uitgrijpend algemeen belang: Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet, en vooral omgekeerd: Wie goed doet, goed ontmoet.⁷ Of zoals het in de bijbel staat als een woord van Jezus: ‘Behandel anderen (...) steeds zo als je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.’⁸

Ieder voor zich en God voor ons allen, werd er geroepen als een schip begon te zinken. ‘Laat ieder voor zichzelf zorgen en laat aan God de zorg voor de anderen over.’⁹ Het heeft een cynische betekenis gekregen. Maar als onze verering van God zou kunnen betekenen dat we ons door God en door de gedachte aan God tot de orde laten roepen in ons egoïsme, dan is dat zo gek nog niet.

‘Een echte moslim doet is geen crimineel,’ zei de Turkse imam van de moskee aan de Herenstraat, Oktay Dalmaz, tegen mij toen we hierover van gedachten wisselden. Samen lasen we in de krant van j.l. woensdag over het Europese onderzoek naar asociaal gedrag. Een echte moslim weet dat Allah hem zal vragen: Wat heb je gedaan? ‘Wekelijks wijs ik mijn mensen daarop tijdens de dienst in de moskee, daar zullen ze naar luisteren. Daar zijn ze op aanspreekbaar. Ik zal ook mijn hoofd niet afwenden als ik zie dat een bushokje met opzet wordt vernield. Wij voelen ons deel van de Nederlandse samenleving. Wij voelen wij ons daar ook mede-verantwoordelijk voor.’

Hij zette mij weer aan het denken. Een levende God is geen tandenloze god. God roept mensen ter verantwoording. Tegen Kaïn zegt hij: ‘Waar is Abel, je broer?’¹⁰ Hebben wij uit weerszin tegen de preken van hel en verdoemenis, jarenlang een veel te lieve god gepreikt en daardoor deze al te lieve god volkomen irrelevant gemaakt voor het maatschappelijk leven in de 21^e eeuw?

De bijbel zegt over God: Een ander is er niet. Te vaak hebben wij de exclusiviteit die in deze uitspraak wordt verwoord lijnrecht betrokken op onze christelijke opvattingen over deze God. Misschien is het hoog tijd, in alle bescheidenheid deze exclusiviteit te betrekken op de gods-gedachte zelf. God is niet christelijk! God is

ook geen zionist!¹¹ God is niet gebonden aan de islam! Gods heiligheid is hoger en zijn liefde voor mensen is niet te bevatten. 'God is groter dan ons hart, hij weet alles.'¹² Hij kent onze diepste angsten. Hij is de grond voor ons vertrouwen. Hij stelt ons tot liefde en

rechtvaardigheid in staat. God is niet christelijk. Als het goed is zijn christenen dragers van een godsbesef dat er toe doet, ook in deze vreemde tijd. Amen.

Noten

¹ *Trouw*, 10 mei 2006. Ca. 7000 mensen vulden een enquête in

² Lezing E. Drewermann, Westerkerk Amsterdam, 21 april 1995.

³ In Duits: Bildung, eigenlijk een opvoedingsideaal, cf. Lange, F. De, *Een burger op z'n best*. Dietrich Bonhoeffer, Baarn 1986.

⁴ Latijn: re-ligare, eigenlijk: vlechten, omwinden.

⁵ Otto, R., *Het Heilige. Over het irrationeele in de idee van het goddelijke en de verhouding ervan tot het rationeele*, vertaling uit het Duits door J.W. Dippel, Amsterdam 1948. Het gaat Otto om de heiligheid van God zelf, niet om een utilistische opvatting daarvan, zo van: wij moeten God aanbidden want dat is in het belang van de samenleving.

⁶ Orwell, G., *Nineteen Eighty-Four*, Harmondsworth 1980 (=1949).

⁷ Cf. I. Kant: 'Handel zo dat de maxime van uw wil te allen tijde tegelijk als grondbeginsel voor een algemene wetgeving kan gelden.' (Eerste categorisch imperatief.) Het gevaar van Kant is dat het kan doorslaan in utilisme, zoals bij F. Bolkestein, die godsdienst nuttig vindt. Zo doet men geen recht aan Gods heiligheid.

⁸ Matteüs 7,12: de zogenaamde 'gulden regel'.

⁹ Van Dale. *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Eerste Deel, a-i, Utrecht/Antwerpen 1999, 1396.

¹⁰ Genesis 4,9.

¹¹ In Jeruzalem, bij de klagmuur, zag ik in 1992 op een bewakingscabine een sticker: 'God is a Zionist'. Toen een soldaat zag dat ik daarvan een foto maakte, trok hij boos de sticker van zijn hokje.

¹² 1 Johannes 3,20.